

Reform pápák

Az igazi nagy reformpápák sorát **V. Pius** (1566-1572) nyitotta meg. Az új pápa, Ghislieri Mihály, 1504-ben a Savoyai Boscóban született. Tanulmányait a bolognai és génuai egyetemen befejezve, 1528-ban pappá szentelték. V. Piusz pápával az aszkézis és a szerzetesi egyszerűség szelleme, a munka és ima vonult be ismét a római kúriába... Pápaságának egész iránya kifejezésre jutott ama szavaiban, amelyeket megválasztása után az első általános konzisztóriumon intézett a bíborosokhoz.

„Mivel a hitújítás keletkezését és terjedését – mondta – nem csekély mértékben a papság erkölcsi süllyedése mozdította elő, intette a bíborosokat, törekedjenek a maguk és háznépük életének megreformálására.”

Kézbe vette a Római Katekizmus megszerkesztését. Határtalan volt a pápa öröme, amikor a Római Katekizmus első példánya 1556-64-ban megjelenhetett. Gondoskodott arról is, hogy fordítása megtörténjék a világ különféle nyelveire is. Az Ő nevéhez fűződik a papi zsolozsmás könyvnek, a Breviárium Romanumnak a zsinat kívánságai szerint való megjavítása, majd 1570-ben a misekönyvet adta ki újonnan.

V. Piusz követte **XIII. Gergely**. A bíborosok első konzisztóriumán kijelentette, hogy tovább folytatja elődje munkáját. A kúriában éppen a legszigorúbb felfogású bíborosokat bízta meg a legfontosabb hatáskörökkel. Működésével a reneszánsz-időknek vége volt. Törekvése arra irányult, hogy jöjjenek létre papképző központok. Így jöttek létre jezsuita kollégiumok Bécsben, Prágában, Olmützben, Grácban, Dillingenben, Fuldában és Németország egyéb helyein is. Gergely pápa nevéhez fűződik a naptárreform is.

Medici Katalin uralomra törekvése egy fontos fejezet. Elhatározta, hogy Coligny admirálist és párthíveit elteszi láb alól. Mindegy 12 ezer hugenotta esett áldozatul, 1572. augusztus 24-én, sz. Bertalan-nap éjjelén. Megadott jelre hajtották végre Guise Ferenc fiának Henrik hercegnek a csatlósai Borubon Henrik és Valois Margit házasságkötésekor. Ez a hírhedt sz. Bertalan-éji vérfürdő. Új fordulat következett Franciaország belpolitikájában. Henrik vezetésével Ligába tömörültek. A hugenotta háború nagyobb szenvedéllyel lángolt föl. Ez volt a „három Henrik háborúja”.

Gergely pápa halála után ismét szerzetes, a ferencrendi **V. Sixtus** (1585-1590) került sz. Péter trónjára. Rendkívüli egyéniségében az akaraterő, a széles látókör, az éles tekintet, a gyakorlati érzék, művészi ízlés, a politikai és diplomáciai készség tökéletes egységben olvadt össze.

Megnyilatkozásaiban, akár fejedelmi gesztusaiban, akár politikai vagy diplomáciai tevékenységében, akár az Egyház és az Egyházi Állam kormányzásában éppen úgy megmaradt papnak, mint az egyházi reform nagyarányú támogatásában, vagy műalkotásokra fordított gondosságában.

A munkanélküliség enyhítésére olyan vállalkozásokba fogott, amelyek nemcsak ennek a veszedelmes szociális bajnak levezetésére voltak alkalmasak. Ilyenek voltak: új utak, hidak, vízvezetékek építése, nagykiterjedésű mocsarak lecsapolása, ami egymagában, nemcsak hogy 2000 munkanélkülinek biztosította a kenyerét, hanem csökkentette a maláriát is. Az Egyházi Állam területét pedig új, földművelésre használható területekkel gyarapította. Eddig az Egyházi Állam sokat szenvedett gabonahiányban. Egyrészt a rossz termések, másrészt a tengeri utak bizonytalansága volt az oka ennek az állapotnak. Új flottájának megteremtésével nemcsak a tengeri kalózok támadásaitól szabadította meg a tengerparti városokat, hanem biztosította Rómának külföldi gabonával való ellátását is. Az ipar fellendítése céljából nagy gondot és nagy összegeket fordított a gyapjúszövé és selyemgyártás előmozdítására, hogy minél több munkáskezet foglalkoztathasson.

Pénzügyi politikájában, nagyarányú tőkegyűjtésében a legkevésbé sem szabad pénzimádatot keresni. Észrevette a pénz nagy politikai hatalmát is. Szegény fejedelmekből, de különösen szegény

pápából – mondta – még a gyerekek is gúnyt űznek, különösen olyan időben, amikor pénzzel mindenre lehet vállalkozni. Az okos fejedelemnek a hangyák példáját kell követnie, a jó időkben rakjon félre az ínséges időkre.

Egyházkormányzati intézkedéseit említve: a nunciustól azt kívánja, hogy jól ismerjék meg a hatáskörük alá tartozó országok történetét. Működésük megkezdése előtt alaposan tanulmányozzák feladatukat, elődeik jelentéseit és feljegyzéseit. Rangjukhoz megfelelő legyen a háztartásuk, de nem illenének sem a kor szelleméhez, sem feladatuk komolyságához a parádés dőzsölések.

V. Sixtus nevéhez fűződik a bíborosi testület teljes újjászervezése is, hogy a bíborosok valóban „sarkpontjai” legyenek az Egyház kapujának és „alappillérei és tartóoszlopai Isten templomának”.

Jellemző a pápa gyakorlati érzékére az a kívánsága, hogy a Szent Kollégiumnak legalább négy tagját a kolduló szerzetesek közül kell választani. Ezzel megerősítette azt az Egyházban uralkodó helyes demokráciát, amely kizárólag szellemi és erkölcsi kiválasztás alapján megnyitotta az utat az alacsony társadalmi osztályok tehetségesei előtt is.

Külpolitikájában az a cél vezette, hogy a pápaság függetlenségét minden hatalommal szemben megóvja. A függetlenségben látta ugyanis a Szentszék pártatlanságának és működési szabadságának, mint az erkölcsi tekintélyalap-feltételének biztosítékát, aminek hiányában a katolikus reformgondolat egyetemes érdekeit sem képviselhette volna kellő tekintéllyel.

Visszatekintve e kor uralkodóinak elkötelezettségeire, XIII. Gergely a perzsa sahot és Abeszíniát is felölelte törökellenes terveibe. Rudolf magyar királynak és császárnak 100,000 forintot küldött hadikészületekre. A nagy erőfeszítések azonban ismét megtörték a keresztény nemzetek önző politikáján, amely inkább egymással állította szembe a keresztény országokat, mintsem hogy egyesítette volna a török ellen. Példaként említhetjük:

„Sajnos, - mondta V. Sixtus a velencei követnek - a fejedelmek csak becsvágyuk kielégítésén vagy még rosszabb dolgokon törnek a fejüket. Szívesen feláldozzák az egyik szemüket, ha ellenfelüket megfoszthatják mindkettőtől. Kölcsönösen akadályozzák egymást, hogy jót tegyenek és egymás közötti ellenségeskedésüknek csak a közös ellenség látja hasznát.”

„A török - mondta később Gritti velencei követnek - minden vállalkozásnál csak az Ozmán Birodalom érdekeit tartja szem előtt, a keresztényeket ezzel szemben sok és annyiféle érdek vezeti, hogy a közös cselekvésben ez akadályozza őket. Franciaország Spanyolország nagyobbodásától fél, Spanyolország nem kívánja, hogy Velence erősödjék, Velencét pedig ugyanez az érzelem tölti el a többi hatalmakkal szemben. Így történik, hogy a közjóval szemben az egyéni szenvedélyek és ellenségeskedések kerülnek túlsúlyba, aminek gyümölcset az ellenség élvezzi.”

Másfél évszázad Európa történetében

Következik a harmincéves háború, békekötés. Európa százötven éve a francia forradalomig az Egyházzal együtt nem más, mint a korszak hanyatlása. Az Európai nagyhatalmak, az Egyház szervezetének belső erőből felszámolják a természetfölötti küldetését, tanításait, kormányzati hatalmát. Franciaországgal az élen, Spanyolország, és a Habsburgok hatalmi törekvéseiben kialakul egy leki-csinyló politikai gondolkodás, az Egyház politikai súlyában nem más, mint egy közép itáliai kisállam. Ennek egyik okaként említhető, Európa történelmének ebben a korszakában – XI. Ince (1676 – 1689), és XIV. Benedek (1740 – 1758) mellett, kiváló képességekkel rendelkező pápa nem ül Péter apostol trónján. XVI. Benedek pápa jó látta, hogy az Egyháznak nincsen módja hatalmi eszközökkel törni

meg ezt a koráramlatot, sőt arra sincs mód már, hogy a társadalom lelki átszervezésével és lelki újjáteremtésével vegye el e koráramlat alól az alapokat.

A kor szellemiségére nagy hatással van Hobbes Tamás. Arra mutat rá, „az emberiség egész élete teljes zűrzavar az állam műve és közremunkálkodása nélkül. Az állam az a legfelsőbbrendű lény, aki az egyén minden munkáját összegezi, a célok értéksíkjára emeli, s aki felé az egyén erkölcsi és jogi magatartása mindenekelőtt irányul”. Ebben a gondolatban testesült meg: az államhatalomnak abszolút tekintéllyel kell rendelkeznie, vele szemben mindenki feltétlen engedelmességgel tartozik. **Mint személytelen államhatalmat egy személyiség testesítse meg, mégpedig az abszolút uralkodó.**

Az államhatalmi elv gyakorlati megvalósításáért folyik az ádáz harc, az Egyház a 17. században újra szembekerül a gallikanizmussal, majd a 18. században feléled a belső eretnokség a janzenizmus.¹

Ebben a harcban nemcsak az állam kerül szembe az Egyházzal, változik a társadalom magatartása is **a természetfölötti világrend** ellen való kiállásával.

A kor, szellemi mozgalma, mint „**felvilágosodás**”, mindenekelőtt a természetfeletti világ ellen való fordulásával képezi alapját **a materializmusi** gondolkodásnak. Hobbes, Descartes, Locke, Spinoza. A bölcséleti gondolkodás vagy tagadta, vagy elsekélyesítette a metafizikát. Újakra indultak s a világról a természetfeletti elem kikapcsolásával készültek magyarázatot adni a szaktudományok, e kettőből s a társadalom vezetőrétegének, életideáljainak a kereszténységtől való elfordulásából ered az u. n. felvilágosodás. Politikai és az értékrend felbontását célzó hatása a 18. század elején bontakozik ki és hat az Európa társadalmi élén álló vezető rétegeire.

A legrosszabb társadalmi bomlás alapja a családi fészek szétszakítása lett, az úgynevezett zárt-ságából kilépett a nő, (az anya), szabadságában irányíthatta életének érzelmi kibontakozását.

Európa politikai, társadalmi eseményeibe avatkozó, történelmi eseményeit formáló tényezőként jelenik meg a titkos társaságok mozgalma, a szabadkőművesség. A mozgalom szellemiségét is a természetfölöttitől való emancipálódás jellemzi. Megjelenése elsősorban a magasabb társadalmi rétegekben jellemző.

A felvilágosodás sorra jelentkezett a filozófiában, a szaktudományokban, a magasabb társadalmi osztályoknak a természetfölötti erkölctől emancipálódni kívánó testiségében, a festészetnek hol rafinált, hol brutális érzékiségében, mindnek előtt pedig az államélet feladatkörére vonatkozó felfogásában.

Említjük a jezsuita rend feloszlását, megtörtént XIV. Kelemen pápa uralkodása alatt.

Összefoglalásként e 150 év viszontagságos és hullámzó Egyházi és Állami ütközések kérdéseiről. Péter trónján a pápák a korszellemmel küszködve felismerik, maga a korszellem filozófiája az Egyház legnagyobb ellensége. Az Egyházzal szembeni erők hatalomvágya, benne az önkényuralom akkor teljesül, ha a Krisztusi tanításból a tíz parancsolatot kivezetik az emberek lelkiismeretéből.

VI. Pius (1775 - 1799) megválasztásánál Itáliában, és az egész keresztény világban okozott örömet. A pápa XIV. Benedek életművének folytatását hirdeti meg, a hátramarad kérdések megoldásában ért el sikereket. Szembe került a Franciaországban uralomra jutó párizsi kormányzat Egyház ellenes intézkedéseivel. A francia belpolitikai fordulatok, között: „Az új állam a papság polgári alkotmányával hadat üzent a pápai primátusnak s a papi rendet elszakította az egyházi főhatalomtól. Olyan esküt kényszerített rá mely nemcsak a fegyelmet, hanem a dogmák határát is érinti. Gyűlölete

¹ Tételeinek rendszere a hitélet melegségétől és mélységétől való emancipálódás vágya. Janzen tétele szerint „az áteredő bűn által az ember természete egészen megromlott és semmiképpen nem képes Isten parancsainak teljesítésére. A maga vétkecs ősztoeinek uralma alatt áll s minden külső tette és benső indulata önmagában értékelen. Egyedül az isteni kegyelem képes az anyaghoz való kötöttségtől megszabadítani s az igazi, Istennek tetsző tisztaság és átsugárzottság állapotában tenni. Akinek az Isten ehhez kegyelmet ad, az megmenekült, akinek pedig nem ad ilyen külön kegyelmet, az mindig az áteredő bűn foglya marad”.

kizárólag a katolicizmus ellen irányult, hiszen csak a római Egyház ellen követett el sorozatos túlkapásokat. A pápa eddig tartózkodott attól, hogy az alkotmány szerzőit kiközösítse, de ettől már nem állhatott el, mert a polgári alkotmány szöges ellentétben volt a dogmákkal, az Egyház egész szervezetével, s célja nem volt más, mint a katolikus vallás megsemmisítése. Név szerint is kiközösítette Talleyandot. Mindazokat a papokat, akik az esküt letették... a francia népet pedig a legkomolyabban figyelmeztette, hogy ősei hite mellett tartson ki és álljon ellen a skizmának... Még egyszer megbotcsátott minden ellenségének, majd merevedő kezében a feszülettel háromszor megáldotta a világot, honnan pár pillanat múlva Isten elé szállt a lelke.”²

Az erőszak maga volt a forradalom

„Az 1789-es forradalom valójában nem egyszerűen a polgárság harca a nemesség ellen. Általa nemcsak a nemesi rend szociális létezése, hanem a rendi polgárság, mindenekelőtt a taláros nemesek, a harmadik rend kiváltságos hivatalbirtokosainak, valamint a régi, rendi céhes kézműiparnak a szociális létezése is megsemmisül. S a közös vég egy csapásra fényt derít az előző korszak egész szociális bonyolultságára, sajátos erőkonstellációjára. Azt szemlélteti, amit fentebb egészen általánosan meghatározott szociális rétegek interdependenciájáról és érdekambivalenciájáról, az ezzel együtt keletkező kiegyenlítő mechanizmusról és a központi hatalom társadalmi erejéről mondtunk. Az abszolutizmus korában, egészen egy új, nem rendi polgárság fellépéséig, amely csak egészen lassan különül el a régebbitől, a polgárság politikailag lényeges részei érdekeikben, cselekvésükben és gondolkodásukban teljesen a rendi berendezkedés fennállásához és sajátos egyensúlyához kötődnek. A nemességgel és természetesen az első renddel, a papsággal folytatott minden csatározásukban éppen ezért esnek bele újból és újból – mind amazok is – ambivalens érdekeik csapdájába. Sohasem merészkedhetnek túl messzire a nemességgel folytatott érdekharcban, mert a saját húrukba vágnak; minden döntő csapás a nemességre, mint intézményre az egész állam- és társadalomgépezetet rendítené meg, s ezáltal mit valami bumeráng találná el ennek a kiváltságos polgárságnak a fennálló szociális létezését is. Valamennyi kiváltságos réteg egyaránt érdekelt abban, hogy egymás elleni harcukban ne menjenek túl messzire; semmitől sem félnek annyira, mint az egész társadalomgépezet mélyreható meg-rázkódtatásától és az egyensúly eltolódásától.

Ugyanakkor harcolni is kénytelenek egymással; érdekeik ugyanis, amelyek egyfelől azonos irányba hatnak, sok ponton szöges ellentétben állnak egymással. Szociális súlyuk oly módon oszlik meg, rivalizálásuk oly erős, hogy az egyik fél rögvest veszélyeztetve érzi magát, mihelyt a másik bármily csekély előnyre tesz szert; mindentől fél, ami a másik félnek a legkisebb hatalomnövekedést biztosíthatná. Ennek megfelelően egyfelől fölöttébb udvarias, mi több, barátságos kapcsolatok állnak fenn a különböző csoportok tagjai között; másfelől viszont az „ancien régime” egész időszaka alatt rendkívül feszült marad a kapcsolat a két rend képviselői, mindenek előtt elitcsoportjaik között...

Ráadásul ez a legfontosabb feszültségtengely, a nemesség és a polgárság között, egy csomó másfajta, nem kevésbé ambivalens feszültség ágyazódik. A világi uralmi gépezet hivatali hierarchiája állandóan nyílt vagy lappangó konkurenciaharcot folytat hatalmi jogosultságokért és presztízsért az egyházi hivatali hierarchiával. Ez utóbbi, a papság bizonyos pontokon újból összeütközik az egyik vagy másik nemesi körrel. Így következett be ebben a többpólusú egyensúlyi rendszerben állandóan kisebb robbanások és csetepaték, szociális erőpróbák sokféle ideológiai álcában és a legkülönbözőbb, gyakran teljesen mellékes alkalmakból...

² Meszlényi Antal: Az egyház és az uralkodói abszolutizmus. 36, 73. o.

Franciaországban is történnek arra kísérletek, hogy a legkülönbözőbb szociális eredetű emberek fogjanak össze, és különböző szociális formációk együtt lépjenek fel a fenyegetően megnőtt királyi hatalommal szemben. Mind kudarcot vallanak. Ezekben a polgárháborúkban és lázadásokban leplezetlenül mutatkozik meg, hogy a különböző rendi csoportok Franciaországban is milyen erősen kívánják korlátozni a királyok és képviselőik döntési játékerét. Nem kevésbé világosan mutatkozik meg azonban bennük az is, hogy milyen erős e csoportok között a rivalizálás, mennyire nagyok az érdekellentétek, amelyek megakadályozzák az ilyen irányú közös fellépést. Mindegyik csoport a maga javára szeretne korlátozni a királyságot, s mindegyiknek éppen csak ahhoz van ereje, hogy tudja akadályozni a másik ilyen irányú sikerét. Kölcsönösen sakkban tartják egymást, s a végén, ennek megfelelően, ismét rezignáltan tudomásul veszik: valamennyien az erős királytól függenek...

A két fő csoport közötti ellentétek túl nagyok ahhoz, hogy valószínű legyen valamilyen végérvényes kompromisszum közöttük...”³

Amikor a párizsi és az ország megyéiben, városaiban, falvaiban folyó véres eseményekkel szembesültek a történészek, szemeik tágra nyíltak. A levéltárak anyagaiból, letisztult megvilágításba helyeződhetett a francia forradalomnak elnevezett eseménysor. Arra derült fény, világmegváltó jel-szavakkal szabadságot követeltek a liberálisok, a szocialisták. E törekvéssel a keresztény royalisták egyetértettek. Miközben az utca porában vonuló, felajzott tömeg, kiváltképp a feltüzelt söpredék, évekig gyűlölte és ölni kezdte önmagát. *Simon Schama* megállapítása szerint:

„bizonyos lehangolóan elkerülhetetlen értelemben az erőszak maga volt a forradalom”.

Szembetűnő, a központi és a helyi törekvések háttérében, azonos célok keltik a forradalmi hangulatot. Törekvés a központi, megyei és helyi uralom megszerzése. A dokumentumok igazolják, a központi és helyi politikai megnyilvánulások is azonosak. A régi eszmékkel elhivatottak, ütköznek a szabadságot, testvériséget, egyenlőséget hirdető liberális erővel. Erősödött az egoizmus. *Simon Schama* könyvében olvassuk:

„La Fayette és Talleyrand a személyükben testesítették meg a francia forradalom hasadt személyiségét. Mert általánosan elismerik ugyan, hogy a forradalom egy új típusú politikai világot szült, de azt már kevesebben értik, hogy ez a világ két összebékíthetetlen érdek eredménye volt –, az egyik az erős állam megteremtését célozta, a másik a szabad polgárok közösségét. A forradalom ábrándja volt, hogy mindkettőt lehet szolgálni úgy, hogy a másik nem szenved csorbát, a története pedig annak felismerése, hogy ez lehetetlen.”

Elemelve a forradalomba torkolló eseményeket, kirívó következtetés: az abszolutizmus összeomlása Franciaországban, önmagában nem hozta volna magával a társadalomban lezajló gyilkos erejű forradalmat. A régi rend elbukása és egy új hatalmi rend kibontakozásának csak egyik oka volt a pénzügyi válság. Vagyis, a forradalom kiváltó okai között, megjelölhető az egyre növekedő deficit. A pénzügyi válság mellett, katonai, és a politikai jellegű elhatározások és törekvés a megvalósításukra, együtt segítették a monarchia megbukását. Sajátos helyzet volt ez Franciaországban, amikor is az irányváltás döntéseit ugyanazok a személyiségek alakították, akik hivatalukat örökölték, vagy megvásárolták. „Az anyagi és hatalmi törekvések mögött mégiscsak az eszmék sötét játéka robbantotta ki a forradalmat. Robespierre és társainak a keze nem párologhatott volna a vértől és büntől, ha

³ Részletek Norbert Elias: A civilizáció folyamata I-II. c. 1930-as években megjelent könyvéből. (615 – 618. o.) Magyarra fordította: Berényi Gábor. A fordítást ellenőrizte: Vajda Mihály. Copyright 1982, by Norbert Elias Berényi Gábor, 1987. Hungarian translation. Franklin Nyomda, Budapest 1987.

nincs Voltaira és Rousseau, ha nincsenek enciklopédisták, s ha utat nem tör a racionalista filozófia”.

4

Az 1780-as években az állam pénzügyi helyzetét az adóbérlők oldották meg. Közöttük kialakult a kiváltságosok adómentességet élvező széleskörű koalíciója. A kormány elrendeli az adók minden-
kire kötelező kivetését a szabadságjog nevében, kivéve az adóbérlőket, és nem marad el a korrupció. Az adóbérlők államot képeztek az államban. Minden árucikket mielőtt a fogyasztókhöz eljutott volna, megadóztatnak. A többszörös adóbevételt növelték az átvizsgálások, ellenőrzések, telephelyi őrzések, regisztrálások. Az így alakított „árszabályozással” tartottak mindenkit a markukban. Fellángolt az állammal és a legbrutálisabban eljáró „adóbérlőkkel”, az adóbehajtókkal szembeni gyűlölet. A végkifejlet 1789 júliusában a párizsi nagy felkelés egyik legelső és leglátványosabb akciója volt. Ledöntötték az adóbérlők vámfalát.

A történelemkönyvekben olvassuk, *XIV. Lajos* király uralkodása alatt a tengerészet testesítette meg a birodalmi Franciaország jövőjét. Ebben szerepet játszott a flotta harci ereje. A hajóhad feladatai között szerepelt a francia katonai csapatok Amerikába szállítása és ellátásuk. Az Atlanti-óceánon helyreállított francia pozíció alatt a kereskedelem felvirágzott. **A katonai befektetés nemcsak megtérült, a gyarmatosított területekről származó zsákmányok mennyisége nagy haszonnal járt.** A flotta másik feladata az angol katonai hajóhaddal szembeni harci készültség, akadályozva a britek katonai és utánpótlás szállításait is Amerika felé. Mindemellett, a britek tengeri támadásaival szemben, őrizniük kellett a francia létesítményeket a kikötők védelmét. A védelmet vagy sáncgát építésével, vagy erődlánc kialakításával lehetett megoldani. A király feladatvállalása között kiemelt fontosságú a Cherbourg város kikötő védelme. Főmérnöke irányításával, a kikötő horgonyhelyeinek támadáselleni biztosításához hatalmas, üreges, tölgyfából készített, kúp alakú építményeket készítettek, sziklaballaszttal stabilizálva. Ennek a stratégiai védelemnek további kiépítése, magas költsége miatt 1788-ban leállt. A védelmi kiadás leállítása nem oldotta meg a fennálló csődhelyzetet.

A csődhelyzet nem *XVI. Lajos* király alatt keletkezett. Több évtized alatt, megoldatlan csőd közeli helyzet volt. A király reformereitől olyan változást remélt, melyek politikailag liberálisak, pénzügyileg jövedelmezőek. Adóbehajtás, kölcsön felvétel, vagy mindkettő? Az adóbevételek szétterítése minden társadalmi csoportra tovább fokozta volna az elégedetlenséget. Az egymást váltó kormányok főfelügyelőinek elképzelésében nem voltak közös pontok, amelyek megoldották volna a csődállapotot. Az állami kiadásokat és a királyi költségeket állami csődökkel, kölcsönökkel és adók kivetésével ellensúlyozták. *Terray* abbé miniszteri tisztében mindhárom lehetőséget kihasználta, szembe vele *Anne Robert Jacques Turgot* mindhárom bevételi forrást elutasította.

Turgot liberális gazdaságpolitikát vezet be. A kiadások csökkentése érdekében hivatalokat szüntet meg, a király adományozásait visszaszorította. Törvényt fogadtatott el a gabona szabad kereskedelmének biztosítására. Eltörölte a közvetlen- és vagyonadókat azokon a területeken ahol érvénybe voltak. Egységes vagyonadót vezetett be, megteremtve a földművesek tőkefelhalmozásának lehetőségét. Tevékenységét nem nézte tétlenül a nemesség. Több miniszter nem támogatta, és kiváltotta a parlament ellenszenvét. Leginkább azok gyűlöltek, akik a gabonaspekulációkból és uzoratókéből éltek. Ez utóbbiak között királyi hercegek is voltak. *Turgot* távozását követően a minisztérium élére *Necker* került. *Necker* pénzügyi, szociális és államigazgatási reformokat vezet be. Szociális intézkedései szembe mentek a megengedő liberális gazdaságpolitikával, melynek hirdetői úgy vélték, hogy a liberális gazdaságpolitika önmagától képes a polgárok jólétét biztosítani. Az állam kiadásainak fedezetéhez állami kölcsönöket vett fel. A költségvetés egyensúlyához, első lépései között, a megvásárolható hivatalok számát csökkentette. Ezzel az állami kiadások is csökkentek. Helyettük a minisztérium irányítása alá tartozó hivatalnokot állított. Reformprogramjaihoz szükséges volt, egy

⁴ Meszlényi Antal: Az egyház és az uralkodói abszolutizmus 8. o.

széleskörű politikai támogatottság. Nyilvánosságra hozta a titkos állami pénzügyek állását, a gazdaság katasztrofális helyzetét. Legnagyobb ellenállást azzal váltott ki, hogy a nyilvános ellenőrzés alapjait rakta volna le. Bukásának ez lett fő oka. A történetben *Joly de Fleury* követte posztján, aki visszahelyezte Necker által elbocsátott legtöbb jövedelem beszerzőt és kincstárnokot.

A forradalomhoz vezető úton meghatározó szerepet játszottak a parlamentek. Veszteni valójuk a parlament jogászainak volt, elveszthették hivatali rangjukat, jövedelmüket, címüket. A kialakult helyzetben döntés elé kerültek, hagyományörzők maradjanak, vagy álljanak a készülő forradalom mellé? A döntést nagyban befolyásolta a jogász szónokok megjelenése. Egyes felszólalók bírálataiban a szabadság korlátait feszegették, kiemelve az éhezést, a tulajdon és a nyomor tényét. A különböző fórumokon való kampányolás mindig stratégiai fontosságú, főleg akkor, amikor a kimondott szó egybeesik a hallgatóság szíve dobbanásával. A szónokok tudták, a hallgatóság befolyásolásának képessége dönthet élet és halál, diadal és vereség között. A forradalom előtti évtizedben a szónokok, mondanivalójukkal a népharag szításával, sűrítették egybe a népet. Bővült a repertoár, a színház is a jogokért vívott küzdelemben a politikai küzdelmek csataterévé változott. Nézettsége szerint a népi színház emelkedőben, a hivatalos lecsúszóban. *Beaumarchais* vígjátékának a *Figaró házassága* színpadra vitelével, nézőtérre csábította a mesteremberek sokaságát. Nem maradt ki a mulatságokból a királyi család sem, és lelkesen tapsoltak az udvar előkelői.

Rousseau *Társadalmi szerződésében* alapvető gondolatait a VI. részében fekteti le: „Felteszem, hogy az emberiség a természeti állapotban a fejlődés olyan magas fokát érte el már, ahol az önfenntartást veszélyeztető akadályok, ellenállásuknál fogva, felülkerekednek azokon az erőkön, amelyeket az egyén azért kénytelen kifejtetni, hogy megmaradhasson abban az állapotban. Az eredeti állapot ekkor már nem maradhat fenn tovább és az emberiség elpusztulna, ha létformáját meg nem változtatná. Ám az emberiség nem hozhat új erőket létre, csak a meglevőket egyesítheti és irányíthatja. Fennmaradásának így tehát nincs más eszköze, mint hogy társulás által az erők olyan tömegét alkotja, amely le tudja győzni az ellenállást, s azt az erő tömeget egyetlen hatóerő révén megmozdíthatja, és együttesen hatni engedi. Ilyen erő tömeg csak többek együttműködéséből származhat. Minthogy azonban minden ember fennmaradásának főeszköze az erő, és a szabadság, minként ruházhatja rá ezeket másokra, anélkül, hogy magának ne ártana és ne hanyagolná el azt a gondosságot, amire önmagával szemben köteles?”

Vizsgálódásunk tárgyára vonatkoztatva, ezt a nehézséget a következőképp foglalhatjuk össze:

„Hogyan találhatunk olyan társadalmi alakulatot, amely teljes együttes erejével védi és őrzi minden egyes tagjának személyét és vagyonát, s amelyben minden egyes ember, bár a többivel egyesülve, csak önmagának engedelmeskedik és épp oly szabad marad, mint eddig volt? Ez a főkérdés, – megoldását a társadalmi szerződésben találjuk... Helyesen értelmezve, e pontok valamennyien egyetlen pontra vezethetők vissza: **a társadalom minden egyes tagja minden jogával együtt beleolvad az összességbe; azáltal, hogy különállása megszűnik, elsősorban mindenkinek a helyzete egyenlő lesz és mert egyenlő, senkinek sem érdeke a másikat megnehezíteni.** Mivel pedig ez a beolvadás minden feltétel nélkül történik, az összeköttetés a lehető legtokéletesebb s egyetlen tagnak sem lehet azon túlmenő igénye. Mert ha az egyénnek még valami joga maradna, úgy egy közös főhatalom hiányában, amely az egyén és a közösség között ítélkezhetne, bármilyen vitás kérdésben mindenki a maga bírója lenne, s csakhamar követelné, hogy minden kérdésben az lehessen; folytatódna a természeti állapot és a társadalmi egyesülés vagy zsarnoksággá, vagy fölöslegessé válna. Összefoglalva: **„Mindegyikünk alárendeli a személyét és teljes erejét a közakarat legfelsőbb hatóságának és minden egyes tagot az összesség elválaszthatatlan részének tekintünk.”**⁵

⁵ Forrás: (<http://mek.oszk.hu> > ... PDF) Rousseau: *Társadalmi szerződés* Fordította: Radványi Zsigmond Phönix - Oravecz Kiadás Budapest 1947.

Mi a csuda? Érdeemes a XXI. század elején működő Európai intézményesített bürokratáinak törekvéseit, továbbá korrump jellemüket, fenti fénycsóvában megsejmlélni.

Az uralom ellenni lázadás előkészítéséhez, az ellenforradalmi írók műveikkel járultak hozzá. Egymásután alakultak a könyvkereskedői boltok. Botrányhajhász írók kirakatba rakták a királyi udvar szexuális életét, a hatalom visszaéléseit, amit korrupciós esetekkel igyekeztek megerősíteni. Írásaikban egyházi személyeket is támadtak. Alapvető terveik között szerepel a keresztény vallási eszmét elpusztítani. A kiadók lázító és rágalmazó publikációk mellett satírák kiadására és értékesítésére is vállalkoznak. Nagy mennyiségben jelentek meg újságok, irodalmi folyóiratok, röplapok és brosurák. Ezekben már felfedezhető a forradalom jelszavait hangoztató ideológia. Kialakult az információra éhes és politika iránt érdeklődő közönség. A forradalmi újságírók a nép éhségét letapogatva igyekeztek meghódítani és tovább lendíteni a forradalmi út irányába terelt tömeget. A tekintélytisztelet szűnésével tovább véreztették az udvart, a kormányt, az egyházat és az akadémiát. Az új hangvétel nem korlátozódott a fővárosra. Mint a tűz, terjedt a nagyobb városokban, kisebb településeken, ahol vitaklubok alakultak. Ezek már a szabadkőműves páholyok, irodalmi és a tudományok akadémiák helyszínei. Minden hely alkalmas arra, hogy erősödjön a polgári személyiség, várva a kormány összeomlását. Gyalázzák a hatalmasságokat és dühöngnek a zsarnokság gaztettein.